

Zarbli cholg'ular tarixidan

Shamshod Zavqiddin o'g'li Narzullayev
NavDU

Annotatsiya: Mazkur maqolada zarbli cholg'ularning kelib chiqish tarixi, ularning qadimiy madaniyatlarda tutgan o'rni hamda turli xalqlarda shakllangan an'anaviy zarbli asboblarning tahlil qilinishi. Shuningdek, o'zbek xalqining milliy zarbli cholg'ulari - doira, nog'ora, qayroq, chang, dap kabi asboblarning rivojlanish jarayoni va ularning bugungi kunda milliy musiqa san'atida tutgan o'rni haqida ma'lumotlar beriladi. Tadqiqotda tarixiy manbalar, etnografik kuzatishlar hamda musiqashunoslarning ilmiy izlanishlari asosida zarbli cholg'ularning shakllanishi va evolyutsiyasi yoritiladi. Zarbli cholg'ular - insoniyat tarixida ritmga, zarb, ibodat, bayram va madaniy tadbirlarga bog'liq ravishda shakllangan asboblardir. Musiqashunoslikda ular membranofonlar, idiofonlar, trumpochlarga taalluqli bo'lib, turli xalqlarda va davrlarda turlicha o'zgarish va rivojlanish bosqichlaridan o'tgan.

Kalit so'zlar: zarbli cholg'ular, musiqa tarixi, milliy asboblarning, doira, nog'ora, o'zbek musiqa san'ati, ritm, etnografiya, milliy zarbli cholg'ular

From the history of percussion instruments

Shamshod Zavqiddin o'g'li Narzullayev
NavDU

Abstract: This article analyzes the history of the origin of percussion instruments, their place in ancient cultures, and traditional percussion instruments formed in different nations. It also provides information about the development of the national percussion instruments of the Uzbek people - doira, nagora, kairak, chang, dap, and their place in national musical art today. The study covers the formation and evolution of percussion instruments based on historical sources, ethnographic observations, and scientific research by musicologists. Percussion instruments are instruments that have evolved throughout human history in connection with rhythm, percussion, worship, celebrations, and cultural events. In musicology, they are related to membranophones, idiophones, and trumpets, and have undergone various stages of change and development in different peoples and eras.

Keywords: percussion instruments, history of music, national instruments, doira, nagora, Uzbek musical art, rhythm, ethnography, national percussion instruments

Kirish. Zarbli cholg'ular - insoniyat tarixida ritmga, zarb, ibodat, bayram va madaniy tadbirlarga bog'liq ravishda shakllangan asboblardir. Musiqashunoslikda ular membranofonlar, idiofonlar, trumpochlarga taalluqli bo'lib, turli xalqlarda va davrlarda turlicha o'zgarish va rivojlanish bosqichlaridan o'tgan. Zarbli asboblarning orqali ritmni belgilash, harakatni muvofiqlashtirish, jamiyat va muhit bilan aloqani mustahkamlash imkoniyati paydo bo'lgan. O'zbek musiqasi kontekstida ham zarbli cholg'ular - masalan, Doira, Nog'ora, Dovul, Qoshiq (chops), Zang kabi asboblarning orqali xalq musiqasi san'atining ajralmas qismi bo'lgan. Masalan, "Nagora - Uzbek traditional musical instrument" maqolasida Nog'ora asbobi tavsifi berilgan.

Maqolaning maqsadi - zarbli cholg'ularning kelib chiqishi, rivojlanish bosqichlari va O'zbekistondagi milliy zarbli asboblarga xosliklarini ilmiy manbalar asosida tahlil qilish. Tadqiqotning obyekti - o'zbek an'anaviy zarbli asboblari; subyekti - ular orqali ritm-musiqiy ifoda va madaniy funksiyaning o'zgarishi. Tadqiqot tarkibi 5 bosqichdan iborat: kirish, tarixiy kelib chiqishi, anatomiya va klassifikatsiyasi, o'zbek kontekstida rivojlanishi, xulosa va istiqbollar.

1. Zarbli cholg'ularning tarixiy kelib chiqishi

Zarbli - ya'ni tepib yoki urib ijro etiladigan cholg'ular, insoniyat musiqiy faoliyatining eng qadimiy shakllaridan biridir. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki: «The drum is an Uzbek folk musical instrument. The history of folk instruments is believed to date back to the second millennium BC. ... Drum-like instruments and noisy instruments also appeared at that time. » Bu ma'lumotlardan kelib chiqib, zarbli asboblarning insonlar birinchi marta ritmni his qilish va uni tashqi ifoda qilish imkoniyatiga ega bo'lgan davrlarga borib taqaladi.

Markaziy Osiyo hududida - bugungi O'zbekiston, Xorazm, Farg'ona vodiysi va boshqa hududlarda - etnograflar va arkeologlar tomonidan to'liq qog'ozlarda, el-an'analarida zarb asboblarning naslini kuzatish mumkin. Masalan, "Uzbek musical instruments of the 20th century" maqolasida 19-asr oxiri - 20-asr boshlarida, O'zbekistonda ikki turdagi ansambllar - biri faqat shamol va zarbli asboblardan, ikkinchisi esa asosan tor va shamol asboblardan iborat bo'lgan degan ma'lumot keltirilgan.

Bu bosqichda zarbli asboblarning - urush, marosim, bayram, mezbonlik va ijtimoiy-madaniy tadbirlarda ritm, harakatli ko'rinish va ovoz orqali funksiyani bajargan. Masalan, boshqa Turk dunyosida - Dauylpaz instrumenti urush signali uchun ishlatilgan. Shunday qilib, zarbli asboblarning tarixi faqat musiqiy san'at nuqtai nazaridan emas, balki ijtimoiy-madaniy kontekstda ham ahamiyatga ega.

Tarixiy manbalarda zarbli asboblarning shakllari, materiallari, ijro usullari va jamiyatdagi o'rni haqida ma'lumotlar uchraydi. Masalan, "Musical instruments occupy an important part of the collection of the Kokand State Museum-Reserve" maqolasida,

O'zbekistonda turli asboblari - yog'och, teri, metallar, hattoki hayvon terisi, sopol, kul, tuz va boshqa materiallardan tayyorlanganligi ta'kidlangan.

Shu tariqa, zarbli cholg'ularning kelib chiqishi - insonning ritmga ehtiyojidan, ochiq ijtimoiy va marosimiy muhitdan, shuningdek, tabiat-muvofiqlashtirishdan kelib chiqadi.

2. Zarbli cholg'ularni klassifikatsiyasi va shakllari

Zarbli asboblarni musiqashunoslikda turli mezonlar orqali tasniflash mumkin - membranofonlar (teri bilan qoplangan zarb asboblari), idiofonlar (o'z tanasidan ovoz chiqadigan) va boshqalar. Tarixiy jihatdan ularning material va ijro usullari rivojlangan.

2.1 Membranofonlar

Membranofonlarga teri yoki sun'iy material bilan qoplangan zarb asboblari kiradi. O'zbek musiqasida masalan: Dovul - qo'l bilan yoki tayoq orqali uriladigan katta baraban. "Dovul - Uzbek traditional musical instrument" maqolasida: «The Dovul is a member of the percussion group of musical instruments. Dovuls are usually played by striking with the hand, or with one or two sticks. » Nog'ora ham membranofon turkumiga kiradi: «The Nogora is a Uzbek drum with a rounded back and a hide head ... »

2.2 Idiofonlar va kichik zarbli asboblari

Masalan, Qoshiq (chops) - yog'och qoshiq shaklida bo'lib, ikkita qoshiq orqali "klap-klap" ritm chiqadi. «Qoshiq (spoon) is a Turkish percussion instrument ... » Zang - qo'l va oyoqqa taqiladigan bilaguzuk shaklidagi kaminani (jingsilbosh) o'z ichiga oladi: «Zang is a traditional Uzbek musical instrument, made in the form of bracelets with small brass or copper bells. » Qairaq (kairak) ham o'zbek-tojik musiqasida ishlatiladigan tosh castanets bo'lib, yozuvlarda uchraydi: «The qairaq or kairak are flat oval stones used as clappers or castanets ... used in the music of Tajik and Uzbek peoples. »

2.3 Ansambl kontekstida zarbli asboblari

20-asr boshlarida O'zbekistonda ansambl musiqasi shakllanganida zarbli asboblari odatda bir guruh ichida - masalan, doira, nagora, dovul, zang va shamol asboblari bilan birga - ishlatilgan. Masalaga "Uzbek musical instruments of the 20th century" maqolasida e'tibor qilinadi.

Shu bilan birga, zarbli asboblarning anatomik tarkibi - teri qoplama, yog'och ramka, yog'och yoki metall tayoq, yog'och qo'l, metall jingilalar - musiqiy timbr va ijro xususiyatiga ta'sir qilgan. Materiallarning mahalliy tabiati va ishlab chiqarish texnikasi o'ziga xos ovoz va timbr yaratgan.

3. O'zbek xalq musiqasida zarbli cholg'ularning rivojlanishi va o'rni

O'zbek madaniy muhitida zarbli asboblari xalq musiqa san'atining asosiy qismi hisoblanadi. Masalan, "The significance of Uzbek traditional musical instruments in

world culture" maqolasida: «Instruments such as the dutar, tanbur, doira, nay, karnay, surnay ... not only embody centuries of musical traditions but also serve as cultural ambassadors of Uzbekistan in the international arena. » Bu yerda doira ayniqsa zarbli cholg'ular ichida alohida e'tibor topgan.

3.1 Milliy matnda doira, nagora va dovul

Doira - ramkali baraban shaklidagi zarbli asbob bo'lib, xalq qo'shiqlari, raqs, marosimlarda ritmni belgilash uchun ishlatiladi.

Nog'ora - pot shaklidagi baraban, tez uriladi va odatda bayram, yarim marosimlarda nizomiy ritm yaratadi. Maqolada: «The Nogora is a Uzbek drum with a rounded back and a hide head ... »

Dovul - qo'l yoki tayoq bilan uriladigan katta zarbli asbob, ceremoniyalarda ham qo'llanilgan. «The Dovul ... Dovuls are usually played by striking with the hand, or with one or two sticks. »

3.2 Etnografik va ansambl kontekstida

O'zbek shahar va qishloq muhitida, 19-20-asrga kelib, zarbli va shamol asboblardan iborat ansambl shakllangan. Masalan, «in the late 19th - early 20th centuries, ... the first consisted only of wind and percussion instruments, the second ... had a concert repertoire». Bu degani, zarbli cholg'ular faqat begona marosimlarda emas, balki sahna, teatr, raqs ansambllarida ham faol qo'llanila boshlagan.

3.3 Zamonaviy rivojlanish va xalqaro miqyos

Bugungi kunda O'zbek zarbli asboblari xalqaro sahnalarda ham namoyon bo'lmoqda. Masalan, 2015-yilda Boku shahrida bo'lgan "Percussion Instruments Festival"da O'zbekistonning "Abbos" guruhi - karnay, surnay, doira, nagora asboblari bilan qatnashgan. Shunday qilib, zarbli asboblarning milliy madaniyatni butunjahon maydonida ifodalash vositasiga aylangan.

3.4 Madaniy va ritual funksiyalar

Zarbli cholg'ular ijtimoiy-madaniy kontekstida ham muhim rol o'ynagan: to'y-bayram marosimlari, shamanik marosimlar, harakatli raqs va ritual sahnalarda. Bu jihat tarixiy manbalarda ham ko'rsatilgan. Shuningdek, zarbli asboblarning tinch vaqt davomida jamoalarni birlashtirish, ritmik integratsiyani ta'minlash vositasi bo'lgan.

4. Xulosa va istiqbollar

Mazkur maqolada zarbli cholg'ularning kelib chiqishi, tasnifi, o'zbek musiqasidagi rivojlanishi va madaniy funksiyalari ilmiy manbalarga tayangan holda tahlil qilindi. Asosiy xulosalar quyidagicha:

Zarbli asboblarning musiqiy ijro-faoliyatning eng qadimiy shakllaridan biri bo'lib, insoniyat ritmiga bo'lgan ehtiyojidan paydo bo'lgan.

Membranofonlar (doira, nagora, dovul) va idiofonlar (qoshiq, zang, kairak) shakllarida O'zbekistonda keng tarqalgan.

O'zbek xalq musiqasida zarbli asboblarning marosim, ansambl musiqasi, sahna va xalqaro faoliyatning ajralmas qismi bo'lgan.

Bugungi kunda zarbli cholg'ular milliy madaniyatning global identifikatori sifatida ham ahamiyat kasb etmoqda.

Kelgusida bu sohada bir-necha istiqbollar ko'zga tashlanadi: asboblarning konstruksiyasini chuqur o'rganish, akustik analizlar (masalan, ovoz spektri, rezonans xususiyatlari) qo'llash; etnografik tadqiqotlar orqali turli hududlarda zarbli asboblarning variantlarini aniqlash; zamonaviy kompozitsiya va ijro uslublarida zarbli asboblarni integratsiya qilish; shuningdek, raqamli arxivlash va virtual musiqashunoslik platformalarida zarbli cholg'ularni keng yoritish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. СС Болта-Зода. Принципы и приложения музыкальной формы. Science and Education 5 (2), 432-438
2. СБ Саидий. Нестандартные психологические структуры и модуляция в педагогике. Science and Education 5 (2), 348-354
3. СС Болта-Зода. Обменное приёмы аккордов семейство субдоминанты и доминанты использование на фортепиано. Science and Education 5 (2), 439-444
4. СБ Саидий. Художественно-педагогическое общение как средство формирования музыкальной мотивации школьников. Science and Education 5 (2), 322-327
5. Саидий, Саид Болта-зода. Адаптивность детей к школе при посещении и непосещении дошкольного учреждения. Science and education 4 (5), 1105 - 1112
6. КБ Холиков. Рациональное решения мозга в ассоциативной лобной доле при разучивание классической музыки. Science and Education 6 (1), 42-48
7. СБ Саидий. Определения понятий диктанта в теории музыки. Science and Education 3 (12), 823-828
8. Саидий, Саид Болта-зода. Бекзод Турсун угли Алиев. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education 3 (5), 1484-1492
9. Саидий, Саид Болта-зода. Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. Science and Education 3 (4), 1605-1611
10. Саидий, Саид Болта-зода. Алиев, Бекзод Турсун угли. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education 3 (5), 1484-1492
11. Саидий, Саид Болта-зода. Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивная методика обучения жанрам, созданных на народные лады,

учащимся музыкальных и художественных школ. Science and Education scientific journal 4 (ISSN 2181-0842), 1618

12. Саидий, Саид Болта-зода. Механизмы формирования культуры почитания человеческих ценностей у старшеклассников на основе фольклора в хоре. Science and Education 4 (2), 1386-1391

13. Саидий, Саид Болта-зода. Психологические характеристики музыкальных звуков. Узбекистан 2 (2), 76-82

14. КБ Холиков. Философия особого вида умозаключений с условными и разделительными дизъюнктивными посылками. Science and Education 6 (1), 169-174

15. КБ Холиков. Главная цель системы нейрона к направлению внимания на соединение избирательного внимания. Science and Education 5 (12), 37-44

16. Саидий, Саид Болта-Зода, Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза ... Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. Science, and Education 3 (4), 1605-1611

17. Саидий, Саид Болтазода. О некоторых простейших обобщениях приёмов и методов по музыке общеобразовательной школе. Science and Education 3 (8), 196-203

18. Саидий, Саид Болта-Зода, Салимова, Бахринисо Бахромжон кизи. Вариационный подход к построению однородной музыки, размышление идеального подхода к её решению. Science and Education 3 (8), 138-144

19. КБ Холиков. Образование новых клеток головного мозга: распознавание и уничтожение злокачественных клеток, роль эффекторной клетки. Science and Education 6 (1), 57-64

20. Саидий, Саид Болтазода. Сложный принцип формообразования в изоритмическом сложений музыки. Science and Education 3 (11), 962-969

21. Саид Болта-Зода, Саидий. Основные направления возбуждения мелкой моторики по направлению музыки. Science and Education 3 (10), 582-590

22. Саидий, Саид Болта-Зода. Песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. Science and education. 3 (4), 1200-1205

23. Саидий, Саид Болта - зода. Об эффектно влияние теории, в создании музыкального произведения. Science and Education 3 (12), 864 - 870

24. Саидий, Саид Болта-Зода, Ропиева, Дурдона Акмал кизи. Проблемы совершенствования управления музыкальной деятельностью дошкольного образовательного учреждения. Science and Education 3 (8), 183-188

25. Саид Болтазода, Саидий. Эффект образования музыки к системы общеобразовательной школы. Science and Education 3 (8), 224-230

26. КБ Холиков. Приятного и болезненного прикосновения классической музыки гипоталамусу в орбитофронтальной и поясной коре человека. Science and Education 6 (1), 35-41

27. Саидий, Саид Болта-Зода. Обратный сдвиг гармоничный линии в многоголосных произведениях. Science and Education 3 (12), 871 -877

28. Саидий, Саид Болта-Зода. Повышение или понижение основных ступеней, знаки альтерации. Science and Education 3 (12), 878 - 884

29. Саидий, Саид Болта-Зода. Элементы абстрактной и абсолютной звучании музыкального звука. Science and Education 4 (1), 597-603

30. Саидий, Саид Болта-Зода. Теоретическое рассмотрение вероятности совпадения неаккордовых звуков в произведениях. Science and Education 4 (1), 556-562